

میراث سیمین گرفتار بروکراسی

عاطفه جعفری
میراثگر گروه فرهنگ

در تمام دنیا بعد از انتشار حداکثری کتاب‌ها توسط ناشر، نه تنها حق کپی برداری از آن محفوظ می‌ماند که حتی حق فروش، توزیع نسخه‌های دیگر، ترجمه و اقتباس از کتاب و همچنین اجرا، نمایش‌های عمومی و فیلمسازی از محتوای کتاب، واجد حقوقی برای صاحب‌امتیاز آن اثر خواهد بود. با این حال، عدم رعایت قوانین کپی‌رایت، باعث بروز اختلافات زیادی می‌شود. این اختلافات بین صاحبان امتیاز یک اثر هنری فرهنگی و دیگریانی شکل می‌گیرد که می‌خواهند از یک اثر بهره‌برداري بیشتر و متنوع‌تری داشته باشند. صاحبان امتیاز به دو دلیل عمده نسبت به این بهره‌کشی اعتراض دارند؛ یکی حق امتیاز مادی است که ضرورت حفظ منافع مالی شخصی که در تولید یک کتاب موثر بوده است را تأمین می‌کند و دیگری حق معنوی به‌کارگیری از یک اثر هنری است؛ اینکه نویسنده یا صاحب امتیاز یک اثر نسبت به شیوه‌های اقتباس، ترجمه و نمونه‌های دیگر استفاده از دانشور اتفاق افتاده، بیشتر مربوط به حقوق مادی این رمان مشهور ایرانی است. جالب اینکه از دل این کتاب، یک سریال هم اقتباس شده که فرآیند طولانی و پرهزینه تولید آن در شبکه نمایش خانگی با حواشی زیادی همراه بوده است و بعید نیست که بعد از دعوای اخیر ناشران بر سر حق امتیاز کتاب، دامنه جنجال‌ها وسیع‌تر شود. در گزارش پیش‌رو، دعوای حقوقی بر سر انتشار سری‌های جدید سوشون را بازخوانی کرده‌ایم.

ماجرای سوشون

چاپ جدید کتاب «سوشون» سیمین دانشور، توسط ناشری غیر از انتشارات خوارزمی، جنجال‌های زیادی را در چند روز گذشته ایجاد کرده است. کتاب سوشون، شاهکار ادبی سیمین دانشور، برای اولین بار توسط انتشارات خوارزمی منتشر شد و بعد از فوت این نویسنده هم طبق وصیتی که داشت همه چیز به لیلی ریاحی، خواهرزاده او سپرده می‌شود و در بخشی از وصیت‌نامه دانشور آمده است: «خانم ریاحی می‌تواند به اتکالی این وصیت‌نامه قرارداد با ناشرانم را لغو یا تمدید نماید و وجوه حاصله از فروش کتاب‌ها را دریافت دارد.»

نوشته‌ها یا تالیفات، شهری چون بهشت - سوشون - به کی سلام کنم؟ - جزیره سرگردانی - ساربان سرگردان (جلد دوم جزیره سرگردانی)، ترجمه: کمدی انسانی - داغ ننگ - بنال وطن، تالیف: شناخت و تحسین هنر، کتاب فوق از انتشارات خوارزمی (مدیرعامل علیرضا حدیدی) می‌باشد. دشمنان ترجمه از چخوف نشر نگاه (مدیرعامل رئیس دانا)، از پرنده‌های مهاجر پیرس (نشر قطره، مدیرعامل فیاضی)، باغ آلبالو (ترجمه از چخوف) ایضا نشر قطره، همراه آفتاب (نشر امیرکبیر که اینک در اختیار انتشارات دولتی است) و آتش خاموش - راز موفق زیستن - بناتریس - ماه عسل آفتابی. نشر «گستره»، که سوشون را منتشر کرده، در صفحه نخست کتاب نوشته است: «این کتاب پیش از این بارها توسط انتشاراتی دیگر منتشر شده است و در پی انعقاد قرارداد جدید بین صاحب اثر و این انتشارات، چاپ جدید آن توسط این موسسه منتشر می‌شود. لازم به ذکر است که متن کتاب هیچ‌گونه تغییری نسبت به چاپ‌های قبلی ندارد و فقط ویرایش و صفحه‌آرایی آن به‌روز شده و برای برخی واژه‌ها پانویس اضافه شده است.»

اما انتشارات خوارزمی، وابسته به سازمان تبلیغات به انتشار این کتاب واکنش نشان داد و مجدالدین معلمی، مدیرعامل و عضو هیات مدیره بنیاد کتاب رویش اندیشه سازمان تبلیغات در گفت‌وگویی با تسنیم در مورد این اتفاق می‌گوید: «انتشارات خوارزمی پس از اطلاع از انتشار کتاب سوشون توسط انتشارات گستره که حقوق انتشار آن قانوناً برعهده انتشارات خوارزمی بوده، اقدام به ثبت شکایت کرده است و در دادگاه فرهنگ و هنر طبعی‌عنا احقاق حق خواهیم کرد. انتظار ما این است که وزارت ارشاد احساس وظیفه بیشتری کرده و در صدور مجوز انتشار جوانب بیشتری را بررسی می‌کند. ما طبق قانون ناشر کتاب هستیم و هر ماه اقدام به بازنشر کتاب می‌کنیم. لیلی ریاحی، خواهرزاده خانم دانشور و وصی او برای نشر کتاب‌هایش بود، ولی با فوت لیلی ریاحی، موضوع وصایت منتقل شد و وظایف و اختیارات وصی به وارث منتقل شد؛ چون همان‌طور که می‌دانید، وصایت عقد جایز

واکنش هنرمندان به شهادت اسماعیل هنیه

بامداد چهارشنبه دهم مردادماه ۱۴۰۳ محل اقامت اسماعیل هنیه، رئیس دفتر سیاسی جنبش مقاومت اسلامی (حماس) که برای مراسم تحلیف رئیس‌جمهور به ایران آمده بود، در تهران مورد اصابت قرار گرفت و او و یک نفر از محافظانش به شهادت رسیدند. در ادامه بخشی از واکنش جامعه هنری به این واقعه مهم را می‌خوانید.

با کشتن میهمان عزیز ما آخرین میخ را بر تابوت خود کوبیدند

ابراهیم حاتم‌کیا، کارگردان سینمای ایران درباره ترور اسماعیل هنیه در متنی که در اختیار رسانه‌ها قرار داد، نوشت: «هو الجبار المنتقم! مردمان ایران زمین فارغ از قومیت، زبان و مذهب‌شان، از دیرباز بین ملت پنج‌قاره جهان به یک خصلت شهره بوده‌اند: «میهمان‌نوازی». قاتلان بچه‌کش صهیونیست، با کشتن میهمان عزیز ما و عزیز مردم مظلوم فلسطین، دکتر اسماعیل هنیه (رئیس دفتر سیاسی جنبش مقاومت اسلامی فلسطین «حماس») در قلب حریم کشورمان، بی‌تردید آخرین میخ را بر تابوت خود کوبیدند. پس سزاوار است که منتظر خونخواهی ملت به‌سوک‌نشسته ایران در عزای میهمان مظلوم‌مان بمایند. کلوخ‌اند از پاداش سنگ است. موعداً للصبح؛ الیس الصبح یقرب.»

با دیوانه‌ای به نام «نتانیاها» طرفیم

محمد حسین لطیفی، کارگردان سینما و تلویزیون در کارنامه خودش سریالی به نام «وفا» را کارگردانی کرده و چندی پیش در سریال «ترور» به عنوان یک مقام اطلاعاتی و امنیتی ایفای نقش کرد. کاری که به عنوان اولین اثر درباره حاج قاسم سلیمانی ساخته شد. او در پی

است و حقوق و تکالیف ناشی از آن به ورثه وصی منتقل نمی‌شود؛ مثل وکالت که با فوت وکیل، کان لم یکن است. علی‌خلافی هم شوهر و وکیل لیلی ریاحی بوده که او هم از دنیا رفته و در نتیجه، هم وصایت همسرش منتفی است و هم وکالت خودش. پس در این زمینه به‌طور دوقبضه فاقد صلاحیت حقوقی است. و اما وارث کیست؟ مطابق گواهی انحصار وراثت، خانم سیمین دانشور تنها یک وارث داشته و آن هم خواهرش به اسم ویکتوریا دانشور است. این خانم هم فوت کرده و ورثه‌اش یک پسر و دو دختر هستند. آنها هم اصلاً درین وادی‌ها سیر نمی‌کنند که بخواهند دنبال ارث و میراث خانم دانشور باشند. تاکنون ادعایی نداشته و ندارند. بنابراین، در حال حاضر، هرگونه دخالت و ادعایی در مورد کارهای خانم دانشور باطل و بلاموضوع است.»

انتقادها به وزارت ارشاد برای اینکه چرا این مجوز را به انتشارات دیگری جز خوارزمی داده است، در فضای مجازی می‌چرخید و دست به دست می‌شد تا اینکه محمدعلی مرادیان، رئیس اداره کتاب در گفت‌وگویی با تسنیم به این موضوع واکنش نشان داد و گفت: «طبق اسناد، مرحوم سیمین دانشور از سال ۱۳۴۷ مجوز نشر کتاب را به انتشارات خوارزمی واگذار کرده است. از سوی دیگر مرحوم دانشور در وصیت‌نامه‌ای که دادگاه در سال ۱۳۹۰ اصل بودن آن را تأیید کرده است، مرحوم لیلی ریاحی را وصی آثار خود قرار داده است، با فوت سرکار خانم ریاحی و طبق انحصار سریره سرنوست این آثار به فرزند خانم ریاحی یعنی آقای سیاوش خلایقی سپرده شده است. جناب آقای خلایقی هم در وکالت‌نامه‌ای که تاریخ ۱۲ مهرماه ۱۴۰۱، در دفترخانه اسناد رسمی ۱۶۶۶ تمشیت تمامی امور خود را به آقای حسین ریاحی دهکردی وکالت داده است. آقای ریاحی هم در تاریخ ۱۰ مرداد ۱۴۰۲ با انتشارات گستره قرارداد منعقد کرده است. در تبصره ۱ ماده ۱ آمده است که درخصوص قرارداد با انتشارات خوارزمی به تاریخ ۲۶ تیرماه ۱۴۰۲ توسط وکیل اظهارنامه ابلاغ و قرارداد فسخ شده است. البته این موضوع طی اظهارنامه‌ای به انتشارات خوارزمی ابلاغ شده است و طی آن ختم قرارداد با آن شرکت به اطلاع دوستان رسیده است.»

مرادیان در این گفت‌وگو درباره نکاتی که در فضای مجازی درخصوص این کتاب مطرح شده است، گفت: «باید گفت که اداره کتاب وزارت فرهنگ و ارشاد قانوناً وظیفه و شایسته ورود به دعوی حقوقی ناشران ندارد. انتشارات گستره مدارکی دال بر واگذاری قانونی حقوق انتشار اثر از سوی وارث مرحوم لیلی ریاحی را برای ما آورد. ما از اداره حقوقی وزارت ارشاد استعلام کردیم و اداره حقوقی وزارت ارشاد پس از بررسی اعلام کرد که طبق اسناد، باید مجوز انتشار کتاب‌ها را به انتشارات گستره بدهیم.»

از این موارد کم نداشتیم که برخی از آثار نویسندگان بعد از فوت‌شان، دچار مشکل شود. دارپوش شایگان یکی از این نویسندگان بود. کتاب‌های دارپوش شایگان در فاصله زمانی کمتر از سه سال بعد از مرگش دچار مشکل شد. البته کتاب‌های شایگان به جز مشکل اختلاف خانوادگی در انحصار وراثت، به جهت تیراژ پایین در بازار نشر کمیاب شد. اکثر آثار احمد شاملو هم بعد از فوتش در هزارتوی قوانین وراثت گیر کرد و کمتر کسی پیدا می‌شود که از اختلاف نظرهای پیش‌آمده درباره انتشار آثارش بعد از مرگ او بی‌خبر باشد. شاملو مسئولیت انتشار آثارش را به ع. پاشایی و آیدا سرکیسیان سپرده بود، اما یکی از پسرهایش اقدام به انتشار مجدد کتابی کرد که شاملو در زمان حیات خواسته بود تا تجدید چاپ نشود. همچنین بین پاشایی و ناشری که آثار شاملو را منتشر می‌کرد، اختلاف نظرهایی به وجود آمده بود. در نهایت، اختلاف نظرها موجب شد تا آیدا سرکیسیان و ع. پاشایی به سپردن سرپرستی یا نمایندگی قانونی آثار به نهادی حقوقی - بنیاد الف. بامداد - اقدام کنند. با این حال مشکلات بسیاری برای انتشار آثار او پدید آمد.

در قانون چه داریم؟

در قانون به موضوع وراثت و همچنین تعیین تکلیف برای این موضوع اشاره شده است. مطابق ماده ۸۶۱ قانون مدنی، افراد به دلیل رابطه نسبی یا سببی از متوفی ارث می‌برند. اشخاصی که رابطه نسبی با متوفی دارند، سه طبقه هستند که در ماده ۸۶۲ قانون مزبور، پدر، مادر، اولاد و

اولاد اولاد، اجداد، برادر، خواهر و اولاد آنها، اعمام، عمات، اخوال، خالات و اولاد آنها نام‌برده شده‌اند. با وجود هر یک از طبقات، طبقه بعدی ارث نخواهند برد. در ماده ۱۲ فصل سوم قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان، مدت حمایت از حق پدیدآورنده و حمایت‌های قانونی دیگر «مدت استفاده از حقوق مادی پدیدآورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می‌شود، از تاریخ مرگ پدیدآورنده ۳۰ سال است و اگر وارث وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد، برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار وزارت فرهنگ و هنر قرار خواهد گرفت.»

البته براساس اصلاحیه‌ای که مجلس شورای اسلامی در این باره در تاریخ ۸۹/۰۵/۳۱ به تصویب رساند و در تاریخ ۸۹/۰۷/۰۷ توسط ریاست محترم جمهور برای اجرا به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ابلاغ شد، این قانون تغییراتی داشت: «نخستین قسمت از این مصوبه از نظر حقوقی، حقوق مادی مولف، مصنف و هنرمند که به موجب وصایت و وراثت منتقل می‌شود را از ۳۰ سال به ۵۰ سال افزایش داد. دومین تغییر این بود که در قانون، در صورت عدم وصایت یا وراثت، اثر برای استفاده عموم در اختیار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار می‌گرفت و از تاریخ این مصوبه، در اختیار حاکم اسلامی قرار خواهد گرفت.»

در دنیا چه خبر است؟

همه دنیا با پیوستن به کنوانسیون برن، حق مالکیت معنوی را پذیرفته‌اند اما برای قوانین قوانینی هم دارند و اگر نویسنده‌ای درگذشت، برای چاپ کتابش، مطابق با قانون عمل می‌کنند و براساس آن است که مدت زمان حق‌التکثیر در کشورهای مختلف متفاوت است.

آمریکا؛ در آمریکا، چاپ کتاب نویسنده درگذشته، تحت نظارت قانون حق چاپ ۱۹۷۶ است. با فوت نویسنده، حق استفاده از آثار او با توجه به اثر شخصی یا شرکتی است؛ مدت زمانش متفاوت است. اگر اثر شخصی باشد، مدت زندگی نویسنده به اضافه ۷۰ سال، اگر اثر شرکتی باشد، ۹۵ سال از زمان انتشار یا ۱۲۰ سال از زمان ایجاد.

اتحادیه اروپا؛ اتحادیه اروپا هم مانند ایالات متحده آمریکا، مدت زمان طول عمر نویسنده به اضافه ۷۰ سال را برای چاپ کتاب‌های او در نظر گرفته است. چین؛ چین قوانین سختگیرانه‌ای برای چاپ کتاب دارد. حق چاپ در این کشور، تحت نظارت قانون حق چاپ جمهوری خلق چین است. آنها در چاپ کتاب، علاوه بر کنوانسیون برن، به شدت تحت تأثیر معاهده مالکیت فکری TRIPS هستند. در چین بعد از فوت نویسنده آثار فردی، عمر نویسنده به اضافه ۵۰ سال برای آثار فردی و ۵۰ سال انتشار برای آثار شرکتی در نظر گرفته شده است.

هند؛ هندوستان برای چاپ کتاب، همچنان به قانون ۱۹۷۵ حق چاپ هند پایبند است. آنها برای چاپ کتاب نویسنده درگذشته، مدت عمر او را به اضافه ۶۰ سال می‌کنند. البته در هندوستان با وجود این قانون اما خیلی عمل نمی‌شود و کتاب‌ها با وجود گذشت سال‌ها از عمر نویسنده و اضافه شدن ۶۰ سال، باز هم منتشر می‌شوند.

ژاپن؛ ژاپن هم مانند چین قوانین سختگیرانه‌ای برای چاپ کتاب دارد و معروف هستند به اینکه اقدامات شدید اجرایی و حفاظتی برای چاپ کتاب دارند. قانون حق چاپ در ژاپن، آنقدر سخت است که گاهی نویسندگان ژاپنی را هم خسته می‌کند. وقتی نویسنده‌ای فوت می‌کند، مدت عمر نویسنده به اضافه ۷۰ سال می‌شود و به تازگی قرار است این موضوع مورد بازنگری قرار بگیرد تا دستور کار جدید برای آن در نظر بگیرند.

کتاب سوشون

شهادت اسماعیل هنیه، رئیس دفتر سیاسی حماس در گفت‌وگویی با تسنیم واکنش نشان داد. او گفت: «صادقانه بگویم هنوز در شوک هستم و نمی‌دانم چه بگویم. واقعا متأثر از این اتفاق و دوست ندانم جنگ از خاورمیانه آغاز شود.» این کارگردان شناخته‌شده سینما و تلویزیون که به تازگی مجوز ساخت فیلم سینمایی «پنجره فولاد» را از سازمان سینمایی دریافت کرده، در ادامه تأکید کرد: «من فکر می‌کنم نتایج‌ها دیوانه‌انگیز شده و برای اینکه جنگ متوقف نشود هرکاری می‌کند. با دیوانه‌ای طرفیم که به خاطر شخص خودش این جنگ را تمام نمی‌کند؛ چون باستی پاسخگو باشد.» وی در پایان خاطرنشان کرد: «این دیوانه هر روز خطرناک‌تر هم می‌شود. نتانیاها به دیوانه‌ای تبدیل شده که خطر می‌کند و خطرات او دامن منطقه و کل کشورها را خواهد گرفت. همگان در دنیا فریاد صلح برمی‌آورند و علاقه‌ای به جنگ ندارند و او می‌کوشد بر طبل جنگ بکوبد.»

بیانیه هیات اسلامی هنرمندان در پی شهادت اسماعیل هنیه

«هیات اسلامی هنرمندان» با صدور بیانیه‌ای خواستار شد: «ریاست محترم جمهور چهاردهم» مبتنی بر الگوی ترسیم شده «نهج‌البلاغه» فرجام میهمان‌کشی در جمهوری اسلامی را به معرض دید جهانیان برساند. در بخشی از این بیانیه آمده است: «هیات اسلامی هنرمندان شهادت دردناک اسماعیل هنیه فرمانده سختکوش جنبش مقاومت اسلامی فلسطین را به همه آزادخواهان و ملت مظلوم و قهرمان فلسطین و مردم داغدار ایران و فلسطین و امت اسلامی تسلیت عرض می‌نماید. امید است تا ریاست محترم جمهور چهاردهم به عنوان «رئیس شورای عالی امنیت ملی» با همراهی همه دستگاه‌های نظامی، امنیتی و اطلاعاتی به سرعت الگوی ترسیم شده نهج‌البلاغه

شعرهایی که در واکنش به شهادت اسماعیل هنیه سروده شد

تورا

قابیلیان کشتند

اسماعیل هنیه، رئیس دفتر سیاسی حماس که برای شرکت در مراسم تحلیف مسعود پزشکیان، رئیس‌جمهور کشورمان به ایران سفر کرده بود، بامداد چهارشنبه ۱۰ مردادماه در محل اقامتش در تهران ترور شد و به همراه یکی از محافظانش به شهادت رسید. انتشار خبر شهادت رئیس دفتر سیاسی حماس واکنش‌هایی را در میان اهالی فرهنگ و ادب داشت. بخشی از اشعاری که در این باره سروده و به مقام والای شهدا تقدیم شده، به این شرح است.

علیرضا قزوه

شبیبه حاج قاسم بودی، اسماعیل ما بودی
تورا قابیلیان کشتند، تو هابیل ما بودی
سرایای وجودت عطر قرآن داشت اسماعیل
شهادت را کد امین آیه از تنزیل ما بودی؟
سلام‌الله، بازوی رشید مردم غزه
شما بازوی برحق خدا، سنجیل ما بودی
فلسطینی چه فرقی می‌کند با قوم ایرانی
تو ای یوسف‌ترین، ای ایلیا از ایل ما بودی
بخوان قرآن بخوان، بی‌سر بخوان این بار اسماعیل
که صوت عرش و بارانی تزییل ما بودی

حسین اسرافیلی

چه می‌خواهند اسماعیل، این دوران پست از تو؟
چه می‌خواهند وحشی‌های گوساله‌پرست از تو؟
چه می‌خواهند این جنگل‌نشینان تمدن خوار؟
چه می‌خواهند این بوزینگان، این قوم مست از تو؟

نغمه مستشار نظامی

چه صوت ناب قرآنی هنیه
چه زیبا آیه می‌خوانی هنیه
هنیشا لک ذبیح‌الله ثانی
کنار مرد میدانی هنیه

فرزانه قربانی

پرستوی مهاجر، مرد میدان
چه زیبا پر کشید از خاک ایران
شهادت‌نامه در تهران شد امضا
وطن شد لاله‌گون از خون هممان

آمنه آل اسحاق

بر جان عطش‌ناک بشر، باران است
سرسبزترین مرحله عرفان است
ای کاش در آغوش بگیرد ما را
هرچند «شهادت هنر مردان است»

ام‌البین بهرامی

باز هم داغ شهادت شد خبر
تیز کین انداخت در دل‌ها شرر
با عروج پاک اسماعیل باز
داغ ابراهیم هم شد تازه‌تر

احمد رفیعی وردنجانی

ما را بکش، لب تشنه شرب مدامیم
فکر می‌سازم به ساغر، جام جامیم
در مرگ ما راز حیاتی جاودانه است
با خون مان سز بقای این قیامیم
در پیکری دیگر مصمم‌تر، قوی‌تر
وقت وداع سرخ، گویای سلامیم
بر دشمنان دین حق کابوس مرگیم
تا بر ستیغ خاکریزی می‌خرامیم
بیگانه با خاکیم و این آرام ماندن
سیمبرغ قاف آسمان نیل قیامیم
پایان اسرائیل نزدیک است، عمری است
در صیقل مادام تیغ انتقامیم
تعطیل خواهد شد بساط ظلم یک‌روز
مشتاق فریاد ظهوران آمامیم

